

STUDIE/ARTICLES

SLOVENSKÉ MÚZEJNÍCTVO V PROCESOCH
LEGISLATÍVNYCH ZMIEN PO ROKU 1989

GABRIELA PODUŠELOVÁ

<https://doi.org/10.5817/MuB2020-1-6>**ABSTRAKT/ABSTRACT:**

Legislatíva v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva bola na Slovensku upravovaná osobitne od právnej úpravy v Českej republike už pred rozdelením Československa. Po roku 1989 bolo nevyhnutné zrealizovať zmeny aj v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva vrátane právnych predpisov pre oblasti múzeí a galérií. V roku 1998 bol prijatý zákon NR SR č. 115/1998 o múzeách a o galériách, ktorý upravoval zriaďovanie múzeí a galérií, definoval ich funkciu a základné odborné činnosti, čím sa podarilo ochrániť múzeá a galérie ako pamäťové a fondové inštitúcie, a zároveň sa vytvorila aj ochrana zbierkových fondov múzeí a galérií. V súčasnosti činnosť múzeí a galérií upravuje zákon NR SR č. 206/2009 o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty v platnom znení.

Slovak museums in the process of legislative changes after 1989

Legislation in the field of cultural heritage protection in Slovakia has been amended separately from the Czech Republic already before the Dissolution of Czechoslovakia. After 1989 it was necessary to introduce changes in the area of cultural heritage protection, including legal norms for museums and galleries. In 1998, the Act of Slovak National Council No. 115/1998 on museums and galleries was enacted, which regulated the establishment of museums and galleries and

defined their function and basic professional activities. Museums and galleries were thereby protected as memory and fund institutions and at the same time also the protection of museum and gallery collections was constituted. The activity of museums and galleries is currently regulated by the Act of Slovak National Council No. 206/2009 on museums and galleries and protection of objects of cultural significance in its present form.

KLÚČOVÉ SLOVÁ/KEYWORDS:

múzeum – zákon – právne predpisy – ochrana múzeí a galérií
museum – law – legal norms – protection of museums and galleries

Veľké spoločenské zmeny majú svoje zákruty, prinášajú zmeny, ktoré sa dotknú všetkých oblastí života spoločnosti. Po prvých dňoch revolučného nadšenia, ktoré signalizuje obrat v spoločnosti, prídu zvyčajne roky tvrdej práce, ktoré so sebou prináša zmena spoločenského systému. Tak to bolo aj po roku 1989, keď dni, týždne, mesiace a roky ukázali, že zmeny v spoločenskom systéme krajiny je potrebné aj právne ukotviť, transformovať právny systém celej spoločnosti. Transformácia v právnej oblasti bola nevyhnutná, keďže sa zmenili vlastnícke vzťahy, menil sa systém verejnej správy, zmenil sa postoj štátu k základným demokratickým právam a slobodám, aj vzťah štátu k vlastníctvu, vrátane takej oblasti akou je vlastníctvo a správa

kultúrneho a prírodného dedičstva. Nové právne úpravy napr. v oblasti vlastníctva hnutelného aj nehnuteľného majetku napr. vo vzťahu k majetku cirkví, zmeny vyvolané reštitučnými zákonmi mali nemalý vplyv aj na vlastníctvo kultúrneho a prírodného dedičstva. Po prijatí viacerých zákonov bolo zrejmé, že aj rezort kultúry bude musieť reagovať na zmenenú situáciu v štáte a spoločnosti a bude nevyhnutné zrealizovať legislatívne úpravy a pripraviť nové právne predpisy napr. na ochranu súčastí kultúrneho dedičstva vrátane právneho zakotvenia pamäťových a fondových inštitúcií v systéme verejnej správy.¹

Právne úpravy činnosti múzeí pred rokom 1989

Tu treba pripomenúť, že od roku 1945 – po vytvorení Zboru povereníkov Slovenskej národnej rady – ešte pred

¹ V SR sa aktívne nikto nevenoval problematike legislatívnej úpravy činnosti múzeí a galérií. Autorka príspevku v tom období pôsobila v SNM ako vedúca Muzeologického kabinetu. V spolupráci s metodičkou Mgr. L. Goreľčíkovou vypracovali návrh zákona o múzeách a o galériách. Mnohé konštatovania uvedené v príspevku vychádzajú z autopsie autorky pri spracovávaní návrhov právnych predpisov. Niektoré názory týkajúce sa ďalšieho pôsobenia múzeí a galérií nie je možné overiť. Odznali v rozsiahlych diskusiách pri tvorbe právnych predpisov a ďalšiu činnosť a pôsobenie múzeí a galérií. Z uvedeného dôvodu pri spracovaní problematiky legislatívnej úpravy činnosti múzeí – popri osobnej skúsenosti – je možné vychádzať len zo schválených právnych predpisov, ktoré túto činnosť zastrešovali. Autorka príspevku sa aktívne zúčastnila na príprave zákona č. 115/1998 (ako vedúca Muzeologického kabinetu a metodička), ako aj zákona č. 206/2009 (ako radca pracujúci na sekcii kultúrneho dedičstva MK SR).

federalizáciou Československa v roku 1968 – sa pre niektoré oblasti života spoločnosti prijímali právne predpisy osobitne pre Slovensko a osobitne pre české kraje. Povereníctvo SNR školstva a národnej osvety už v roku 1945 vydávalo právne predpisy rozličnej právnej sily týkajúce sa napr. ochrany kultúrneho dedičstva. V roku 1946 schválila Slovenská národná rada zákon SNR č. 137/1946 Zb. o Národných kultúrnych komisiách pre správu štátneho kultúrneho majetku.² Na základe tohto zákona bola zriadená Národná kultúrna komisia. Jej hlavnou náplňou bola správa pamiatkových objektov, ktoré boli konfiškované v zmysle zákona č. 108/1945 Zb. a nariadenia SNR č. 104/1945 Zb. Tento prístup pri úprave právnych predpisov pre oblasť kultúry pokračoval aj po roku 1948. Po roku 1948 prijala Slovenská národná rada viaceré zákony týkajúce sa rezortu kultúry.³ Ako lex specialis bol na Slovensku v roku 1961 prijatý zákon SNR č. 109/1961 Zb. o múzeách

2 Išlo najmä o implementáciu Benešových dekrétov a uvalenia národnej správy na majetky osôb označených za kolaborantov a zradcov. Mnoho z nehnuteľností zostalo opustených, ich vlastníci ešte pred odchodom frontu a oslobodením Slovenska opustili územie republiky. Ich majetky zostali opustené a boli predmetom rabovania a drancovania. Komisia sa venovala najmä súpisu mobiliárov a inventárov opustených kaštieľov, kúrií, hradov a zámkov a následne organizovala zvozy hnutelných predmetov kultúrnej hodnoty do vybraných objektov, vyhlásených za národný kultúrny majetok. Následne komisia pripravovala a zabezpečovala administratívu, ktorými boli vybrané kultúrne objekty vyhlásené za tzv. štátny kultúrny majetok – napr. kaštieľ Betliar, hrad Krásna Hôrka, kaštieľ vo Sv. Antone a ďalšie. V neskorších rokoch boli tieto objekty transformované na múzeá a v súčasnosti sú súčasťou sústavy múzeí SR. Činnosť komisie bola zrušená až zákonom č. 7/1958 o kultúrnych pamiatkach.

3 Bol prijatý zákon SNR č. 24/1948 Zb. o Slovenskej národnej galérii, zákon SNR č. 12/1949 Zb. o poštátnení Slovenského národného múzea v Turčianskom Svätom Martine a Slovenského múzea v Bratislave. V roku 1957 bol prijatý zákon SNR č. 7/1958 Zb. o kultúrnych pamiatkach, ktorý zrušil aj zákon SNR č. zákon č. 137/1946 Zb. o Národných kultúrnych komisiách pre správu štátneho kultúrneho majetku, v roku 1959 bol prijatý zákon SNR č. 53/1959 Zb. o jednotnej sústave knižníc (Knižničný zákon).

a o galériách. *„Účelom tohto zákona je zabezpečiť, aby zbierky múzeí a galérií boli zachované a doplnované, odborne spravované a aby sa účelne využívali pre ďalšie vzdelávanie nášho ľudu v duchu vedeckého svetového názoru, československého socialistického vlastníctva, na obohacovanie jeho estetického cítenia a podnecovania k tvorivej práci pri vytváraní materiálnych a duchovných hodnôt vyspelej socialistickej spoločnosti a na jej prechod ku komunizmu.“* V § 3 zákona bola zdôraznená najmä osvetová a kultúrno-výchovná funkcia múzeí a úlohy múzeí a galérií pri „*výchove občanov v duchu vedeckého svetového názoru, ... pri zvyšovaní všeobecného i odborného vzdelania občanov*“. Zákon deklaroval, že ochrana múzejných zbierok je verejným záujmom a platia pre múzejné zbierky pravidlá ako pri správe národného majetku.⁴ Zároveň zákon vytvoril sústavu múzeí a galérií (múzeá a galérie zriadené SNR a jej výkonným orgánom – Povereníctvom školstva a kultúry, zriaďovaním múzeí a galérií v kompetencii národných výborov – krajské, okresné a miestne národné výbory). Do zriaďovateľskej právomoci SNR ustanovil 4 inštitúcie – SNM, pričom zlúčil do jedného subjektu dve najväčšie múzeá na Slovensku – Slovenské národné múzeum v Martine a Slovenské múzeum v Bratislave,⁵ Slovenská národná galéria, Múzeum SNP v Banskej Bystrici a Technické múzeum v Košiciach.⁶

4 Zákon SNR č. 109/1961 Zb. o múzeách a o galériách poštátnil zbierkové fondy múzeí a galérií. Celý majetok múzeí a galérií sa stal majetkom štátu.

5 Zákomom SNR č. 109/1961 Zb. o múzeách a o galériách sa začala formovať súčasná podoba Slovenského národného múzea, ktoré v súčasnosti tvorí 18 špecializovaných múzeí. V rámci vytvoreného veľkého SNM došlo k špecializácii jeho pracovísk – napr. pôvodné SNM v Martine sa zameralo sa etnografiu a popri akademických pracoviskách na Slovensku bolo realizátorom najväčších etnografických výskumov na Slovensku.

6 V súčasnosti je to Slovenské technické múzeum v Košiciach.

Po federalizovaní Československa v roku 1968 zriaďovateľská právomoc vo vzťahu k týmto inštitúciám prešla na Ministerstvo kultúry SSR.

Táto legislatívna úprava trvala na Slovensku s minimálnymi zmenami až do roku 1998, teda 37 rokov. Ministerstvo kultúry SSR už pred rokom 1989 pripravovalo právne predpisy pre oblasť ochrany kultúrneho dedičstva, uvedomujúc si ich neaktuálnosť. V roku 1987 bol prijatý Zákon SNR č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti. V štádiu prípravy bol aj zákon o múzeách a o galériách.

Právna úprava činnosti múzeí a galérií po roku 1989

Po roku 1989 sa príprava a úprava právnych predpisov stala mimoriadne aktuálnou tak z dôvodu, že platné právne predpisy už pred novembrom 1989 boli považované za zastarané, no najmä preto, že spoločensko-politické zmeny bolo nevyhnutné zakotviť aj do novo sa formujúceho právneho systému Slovenskej republiky. Príprava nového právneho predpisu pre múzeá a galérie začala začiatkom 90. rokov. Ministerstvo kultúry SR (ďalej len ministerstvo) menovalo viaceré komisie na prípravu zásad zákona, spracovanie jeho štruktúry a oblasti, ktoré má nová právna úprava riešiť. Stretnutia rozličných komisií nevedli k požadovanému výsledku aj z toho dôvodu, že v rokoch 1990–1996 sa niekoľkokrát zmenila vláda, po ktorej ministerstvo ako ústredný orgán štátnej správy pre oblasť ochrany kultúrneho dedičstva menovalo vždy novú komisiu. Nakoniec ministerstvo poverilo Slovenské národné múzeum a jeho metodické pracovisko – Národné múzejné centrum⁷ – vypracovaním

7 Národné múzejné centrum (ďalej len NMC) ako špecializovaný organizačný útvar SNM vzniklo v roku 1995. Jeho súčasťou bol aj Muzeologický kabinet, pôsobiaci v SNM od roku 1958. Autorka

predmetného právneho predpisu. SNM dostalo poverenie na vypracovanie, resp. spoluprácu s ministerstvom na spracovanie právneho predpisu pre oblasť múzeí a galérií, resp. ochrany hnutelných predmetov kultúrnej hodnoty. K tomu povereniu neboli pripojené žiadne usmernenia či odporúčania, ako má SNM pristupovať k niektorým závažným otázkam spojených s funkciou a činnosťou múzeí ako pamäťových a fondových inštitúcií pri ochrane súčasť kultúrneho dedičstva, ich zriaďovaním a zrušovaním.

V čase, keď SNM bolo poverené vypracovaním, resp. spoluprácou so sekciou kultúrneho dedičstva ministerstva pri tvorbe tohto právneho predpisu, sa objavovali signály, že dôsledná ochrana zbierkových fondov múzeí a galérií je prežitkom (socializmu), že je potrebné vypracovať taký právny predpis, ktorý umožní pamäťovým a fondovým inštitúciám aktívne vstúpiť na trh so starožitnosťami, no nie len v úlohe kupujúcich, ale aj v úlohe predávajúcich. Nebolo žiaduce, aby zákon zakazoval predaj, obchodovanie so zbierkovými predmetmi. Častým argumentom aj vysokých štátnych úradníkov bolo, že bez ponuky slovenských starožitností či bez ponuky diel slovenských výtvarných umelcov na aukciách minimálne v aukčných domov blízko hraníc Slovenska (napr. Viedeň, Praha) nebude sa môcť svet zoznámiť s kultúrnym bohatstvom Slovenska ako aj s tvorbou slovenských výtvarníkov, či výtvarníkov pochádzajúcich zo Slovenska a oni – napriek vysokým kvalitám ich tvorby – zostanú len umelcami s dosahom na región Slovenska. Nebezpečenstvo tu

príspevku v tom období pôsobila ako vedúca Muzeologického kabinetu. NMC bolo zmenou Zriaďovacej listiny SNM ako samostatný útvar v štruktúre SNM zrušené k 1. 1. 2003. Metodický pôsobnosť vykonáva v súčasnosti Muzeologický kabinet a je v riadení námestníka generálneho riaditeľa SNM pre odborné činnosti.

predstavovalo aj „objavenie“ možnosti dobrej investície do umenia či starožitnosti. A galérie a múzeá mali toho plné „sklady“. Bolo potrebné vytvoriť taký právny stav, aby aj múzeá a galérie mohli vstupovať na trh s umením a starožitnosťami. Toto sa mohlo dosiahnuť povolením obchodovania so zbierkovými predmetmi alebo zrušením múzeí. Podmienky na zrušenie múzeí a galérií neboli zlé, pretože pri permanentnej reorganizácii verejnej správy inštitúcie z rezortu kultúry mali za niekoľko rokov viacerých zriaďovateľov. Podľa ešte nezrušeného zákona SNR č. 109/1961 Zb. o múzeách a o galériách to boli národné výbory, no krajské národné výbory a okresné národné výbory boli zrušené. V roku 1990 ministerstvo prevzalo zriaďovateľskú právomoc voči múzeám a galériám, no bez opory v zákone. S každou zmenou vlády boli snahy ináč riešiť reorganizáciu verejnej správy. V roku 1996 vznikli regionálne kultúrne centrá (ďalej len RKC), ktoré na regionálnom princípe spojili viaceré kultúrne inštitúcie do jedného právneho subjektu. Ich zriaďovateľom bolo ministerstvo. Všetky kultúrne inštitúcie začlenené do RKC prišli o právnu subjektivitu a v jednom organizačnom útvarе bolo múzeum, knižnica, galéria, osvetové stredisko, hvezdáreň. Projekt RKC mal len krátke trvanie a po zmene vlády v roku 1998 boli RKC zrušené a organizáciám sa vrátila právne subjektivita.

Aj počas tohto experimentu so zriaďovaním kultúrnych inštitúcií pokračovali diskusie o podobe verejnej správy a regionálnej samosprávy, s určením kompetencií pre jednotlivé zložky verejnej správy. Kto bude zriaďovať múzeá, galérie, knižnice, osvetové strediská a pod. nebolo jasné, no v podstate sa žiadny stupeň verejnej správy nehrnul do kompetencií spojených so zriaďovaním (a následným)

financovaním múzeí. Regionálne samosprávy a ich predstavitelia ich často považovali za príťaž bez výraznejšie prínosu pre rozvoj regiónu. Reorganizácia samosprávy bola ukončená prijatím zákona NR SR č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky, keď vznikli samosprávne kraje – župy, do ktorých zriaďovateľskej pôsobnosti prešla aj veľká časť kultúrnych inštitúcií vrátane múzeí a galérií. Kompetencie samosprávnych krajov jasne stanovil zákon NR SR č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch). V čase, keď bolo SNM poverené vypracovaním zákona o múzeách a galériách, sa začal prejavovať ešte jeden fenomén – aj od múzeí a galérií sa očakávalo, že sa budú správať ako podnikateľské subjekty a svoje úsilie zamerajú na zvýšenie výnosov z vlastnej činnosti napr. zo vstupného, predaja suvenírov, prenájmov vlastných priestorov a pod. K radikálnym zmenám malo dôjsť najmä v oblasti prezentačných aktivít – múzeá mali pripravovať viac aktivít zameraných na oddychový relax a zábavu. Tu začala éra festivalov strašidiel, nočných prehliadok, festivalov remesiel, širokej ponuky „zábavných programov“. Realizácia takto orientovaných aktivít sa pri mnohých múzeách ukázala ako nevyhnutná na prežitie. Na ich realizáciu však bolo treba aj odborníkov pre prácu s verejnosťou, na marketing, no múzeá nemali možnosť – pre trvalý nedostatok financií na činnosť – zvyšovať počty zamestnancov. Tak sa mnohí kurátori „rekvalifikovali“ na dramaturgov, odborníkov na PR a marketing, tvorcov scenárov zábavných programov. Všetky tieto aktivity boli na úkor vykonávania odborných činností – napr. odbornej evidencie, odborného zhodnocovania a vedeckého skúmania zbierok, odborného ošetrovania, vedeckých

štúdií o zbierkach, profesionálne pripravených výstavách a pod. Tlak zriaďovateľov múzeí i časti verejnosti na realizáciu „zábavných a oddychových“ aktivít a na orientáciu múzeí smerom ku komercializácii vlastnej činnosti bol dôležitým faktorom pri príprave nového zákona. Ukazovalo sa ako nevyhnutné, aby funkcie a úlohy múzeí pri zhromažďovaní, záchrane, ochrane ale aj prezentácii súčastí kultúrneho dedičstva boli zakotvené v právnom predpise a ich vykonávanie bolo vyžadované zákonom.

Zákon NR SR č. 115/1998 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a jeho príprava

SNM po analýze aktuálnej situácie stavu spoločnosti a jej vplyvov na činnosť a postavenie múzeí, ako aj na základe poznania úloh a funkcií múzeí si pri príprave zákona o múzeách stanovilo okruhy, ktoré zákon musí riešiť, aby boli ochránené nielen hodnoty kultúrneho dedičstva spravované múzeami a galériami. Právnu ochranu svojej existencie potrebovali aj inštitúcie samotné. Z toho vyplynulo, že zákon o múzeách a o galériách musí riešiť:

1. definovanie a špecifikácia základných pojmov, spojených s problematikou múzeí a galérií, následne definovanie základných odborných činností múzeí, a to akvizičná činnosť, odborná správa zbierok, odborná ochrana zbierok, vedecko-výskumná činnosť múzeí, využívanie a prístupňovanie zbierkových predmetov v súlade s profiláciou a špecializáciou múzeí;
2. odborná evidencia zbierkových predmetov vrátane odborných revízií a najmä striktné a jednoznačne stanovené dôvody vyradenia zbierkového predmetu z odbornej evidencie múzea,

následne aj jeho majetku, resp. majetku štátu, vyššieho územného celku, obce;

3. definovanie práv a povinností ministerstva kultúry ako ústredného orgánu štátnej správy vo vzťahu k ochrane a zachovaniu kultúrneho dedičstva, zakladaniu a zrušovaniu múzeí a galérií;
4. definovanie práv a povinností zriaďovateľov a zakladateľov múzeí a galérií s cieľom zabezpečiť plnenie poslanie a funkcie múzeí a galérií, ako to stanovujú právne predpisy;
5. sankcie za porušenie ustanovení zákona tak vo vzťahu k zriaďovateľom, zakladateľom múzeí, ako aj vo vzťahu k múzeám samotným pri porušovaní jednotlivých ustanovení zákona;
6. zachovanie múzeí, galérií ako pamäťových a fondových inštitúcií bez jednoduchej možnosti ich zrušiť jedným podpisom.

Výsledkom činnosti špecializovaného pracoviska SNM – Muzeologického kabinetu – bolo vytvorenie právneho predpisu, ktorý po schválení NR SR sa stal Zákonom NR SR č. 115/1998 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty (ďalej len zákon č. 115/1998).

Príprava a tvorba zákona bola pre metodikov Muzeologického kabinetu činnosťou, s ktorou nemali skúsenosti. Hádám najväčším problémom bolo naučiť sa „právnu reč“, či reč právnych predpisov. Súčasťou tímu nebol legislatívca, len komerčný právnik, ktorého platilo SNM. MK SR v tom čase nemalo právnik – odborníka na legislatívne pravidlá NR SR. Tieto postupy – príprava právnych

predpisov v súlade s legislatívnymi pravidlami NR SR – bolo nevyhnutné učiť sa „za pochodu“. Pomoc zo strany ústredného orgánu štátnej správy bola maximálne v rovine upozornení na blížiace sa termíny predkladania znenia zákona do vnútro rezortného či medzirezortného pripomienkového konania, ich vyhodnotení alebo na zasadnutie Legislatívnej rady vlády SR. Nakoniec bolo vytvorenie zákona prvým úspechom ministerstva na poli legislatívy po roku 1990. Následne vypracoval Muzeologický kabinet aj vykonávací predpis k zákonu Vyhlášku MK SR č. 342/1998 Z. z. o odbornej správe múzejných zbierkových predmetov a galerijných zbierkových predmetov (ďalej len vyhláška), pričom prístup MK SR sa nezmenil – tak obsah ako aj forma právneho predpisu bola výsledkom činnosti SNM – teda Muzeologického kabinetu.

S odstupom času môžeme povedať, že zákon č. 115/1998 mal ďaleko k dokonalosti. Časom sa prejavili viaceré nedostatky v jeho dikcii – napr. všeobecne definované základné činnosti múzeí a galérií, špecifikovanie práv a povinností zriaďovateľov a zakladateľov múzeí a galérií, postupy múzeí a galérií a ich zriaďovateľov a zakladateľov pri zápise múzea alebo galérie do registra múzeí a galérií, vedenom MK SR. Napriek viacerým nedostatkom môžeme konštatovať, že zákon naplnil očakávania odbornej múzejnej obce – zákonom sa podarilo ochrániť múzeá ako inštitúcie, ale aj ich zbierky. Vo vzťahu k zriaďovaniu múzeí a galérií bol zákon č. 115/1998 nepriamo novelizovaný zákonom NR SR č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch), ktorý definoval úlohy samosprávnych krajov pri zriaďovaní a financovaní múzeí. Pozitívnu úlohu zohral zákon pri procesoch delimitácie

múzeí a galérií po zrušení RKC pod samosprávne kraje, kde stanovoval povinnosti zriaďovateľa a zaväzoval nových zriaďovateľov – samosprávne kraje – k povinnosti hmotného, materiálno-technického, personálneho a finančného zabezpečenia múzeí. Mimoriadne dôležitú, možno povedať rozhodujúcu úlohu, splnil zákon pri ochrane zbierkových fondov múzeí a galérií. Ods. 4 § 5 zákona č. 115/1998 jednoznačne stanovoval dôvody na vyradenie zbierkového predmetu z odbornej evidencie múzea, galérie. Taxatívne stanovenie dôvodov (zničenie, odcudzenie, trvalý vývoz, zámena za rovnako hodnotný zbierkový predmet s iným múzeom, galériou zapísaným v registri, zbierkový predmet nezodpovedá charakteru múzejnej zbierky a nezhodnocuje ju), ktoré možno uplatniť pri vyradení zbierkových predmetov z odbornej evidencie múzea, galérie, sa stalo a v súčasnosti aj je dostatočnou zabranou, aby sa múzejné zbierky nestali objektom komerčných špekulácií. „Zaujmemcom“ o múzejné a galerijné zbierky sa to nepodarilo prekonať. Po prijatí zákona tak nedošlo k vyradeniu zbierkových predmetov ani k vstupu múzeí a galérií do obchodu s umením a starožitnosťami. Je pravdou, že otázka voľného obchodovania s múzejnými a galerijnými zbierkami sa sporadicky objavuje aj naďalej.

Zákon č. 115/1998 a následne aj vyhláška sa v oblasti odborných činností usilovali kodifikovať dobrú prax v múzeách, najmä princípy a postupy pri vedení odbornej evidencie, postupy pri uložení a odbornom ošetrovaní zbierkových predmetov. Povinné údaje a postupy pri vedení odbornej evidencie, stanovené v zákone č. 115/1998 a vo vyhláške sa stali povinným štandardom, čo bolo vhodnou štartovacou čiarou pri vytváraní softwarov na

elektronickú odbornú evidenciu múzejných zbierok. Bol tak štandardizovaný odborný opis zbierkového predmetu taxatívnym vymenovaním povinných údajov, ktoré sú súčasťou prvostupňovej (chronologickej) evidencie ako aj súčasťou druhostupňovej evidencie – katalogizácie.

Zákon č. 115/1998 riešil aj práva a povinnosti ministerstva ako ústredného orgánu štátnej správy pre oblasť ochrany kultúrneho dedičstva, práva a povinnosti zriaďovateľov a zakladateľov (napr. právo stanoviť v štatúte, zriaďovacej listine profiláciu a špecializáciu múzea, zbernú oblasť, povinnosti zriaďovateľa zabezpečiť múzeum po stránke finančnej, personálnej či materiálno technickej). Ministerstvu bolo poverené viesť Register múzeí a galérií v Slovenskej republike. Tento register, vedený ministerstvom aj v súčasnosti, možno považovať za istú formu akreditácie múzea ako pamäťovej a fondovej inštitúcie. Preverenie podmienok na vykonávanie odborných činností po vzniku múzea a pred zápisom do registra na základe žiadosti zriaďovateľa, zakladateľa múzea, galérie, vykonávajú na základe poverenia ministerstva Slovenské národné múzeum (múzeá) a Slovenská národná galéria (galérie). Na základe stanoviska týchto organizácií ministerstvo zapíše resp. nezapíše múzeum, galériu do registra.

Múzeum je kontinuálne pôsobiaca organizácia, ktorá je povinná vykonávať odborné činnosti počas celej doby svojej existencie. Kontrolnú funkciu a vykonávanie štátneho odborného dohľadu voči múzeám a galériám zapísaným v registri vykonáva ministerstvo. Vzhľadom na počet múzeí a galérií zapísaných v súčasnosti v registri (94 múzeí a 25 galérií) je možnosť vykonania štátneho odborného dohľadu pri personálnom obsadení

útvary kontroly a štátneho dohľadu MK SR je tak raz za 10–15 rokov.

Zákon č. 115/1998 v § 15 riešil aj „ochranu predmetov múzejnej hodnoty alebo galerijnej hodnoty, ktoré nie sú zachovávané v múzeu alebo v galérii“. Cieľom tejto úpravy bolo vytvoriť register predmetov kultúrnej hodnoty, ktoré sú napr. súčasťou výzdoby vládnych budov, škôl, úradov a iných inštitúcií zriaďovaných orgánmi verejnej správy a nie sú súčasťou fondov pamäťových a fondových inštitúcií. Zároveň tu bolo očakávanie, že sa podarí aspoň sčasti podchytiť súkromné zbierky. Zápis do registra bol pre fyzické osoby dobrovoľný, pre orgány verejnej správy povinný – zo zákona. Napriek tomu, že túto úpravu riešil aj zákon NR SR č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990, doteraz sa nepodarilo vytvoriť funkčný mechanizmus, ktorý by súpis takýchto predmetov kultúrnej hodnoty vytvoril. V súčasnosti je väčšina predmetov kultúrnej hodnoty (umeleckých diel rozličnej proveniencie, z rozličných historických období a od rozličných autorov) vedená ako DKP a podliehajú evidencii, inventarizácii a vyradeniu z majetku ako ostatný drobný a krátkodobý majetok.

Súčasný stav právnej úpravy činnosti múzeí a galérií

Zákon č. 115/1998 bol platný do roku 2008. V rokoch 2007–2008 pripravilo ministerstvo nový zákon o múzeách a galériách. Spolu s týmto zákonom pripravovala sekcia kultúrneho dedičstva ministerstva úpravy ďalších právnych predpisov, týkajúcich sa ochrany kultúrneho dedičstva. Bola to pomerne rozsiahla novela zákona NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane

pamiatkového fondu (uvedená do praxe pod č. 208/2009) a zákon č. 207/2009 Z. z. o podmienkach vývozu a dovozu predmetu kultúrnej hodnoty a o doplnení zákona č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Nová právna úprava zákona o múzeách vychádzala z analýzy doteraz platnej legislatívy, zohľadňovala skúsenosti používateľov zákona č. 115/1998 a smerovala k väčšej jednoznačnosti jednotlivých ustanovení zákona. Aj keď sa v prvej etape príprav zdalo, že možno by stačila rozsiahlejšia novela zákona č. 115/1998, prax a potreby ukázali, že optimálnym riešením bude príprava nového právneho predpisu. Zákon NR SR č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. v platnom znení upravuje najmä postavenie a úlohy múzeí a galérií, ich zriaďovanie a zrušovanie, podmienky na výkon základných odborných činností v múzeu a galérii pri nadobúdaní, ochrane a prezentácii predmetov kultúrnej hodnoty ako súčasť kultúrneho dedičstva. Opäť bola cieľom úpravy zákona aj „ochranu predmetov kultúrnej hodnoty, ktoré sú evidované podľa tohto zákona a nie sú chránené a evidované podľa osobitných predpisov pre oblasť ochrany kultúrneho dedičstva“. V rámci príprav týchto predpisov sa predovšetkým jednoznačne definovali niektoré pojmy a optimalizovali sa väzby medzi týmito pojmami – napr. predmet kultúrnej hodnoty – zbierkový predmet – národná kultúrna pamiatka. Podrobnosti o vykonávaní základných odborných činnosti podľa zákona NR SR č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene

zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 v platnom znení stanovil Výnos Ministerstva kultúry Slovenskej republiky z 10. augusta 2015 č. MK-2544/2015-110/11648 o podrobnostiach vykonávania základných odborných činností v múzeách a galériách a o evidencii predmetov kultúrnej hodnoty v platnom znení.

Zákon NR SR č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 v platnom znení:

- rozšíril definície základných pojmov, napr. pojem predmet kultúrnej hodnoty, zbierkový predmet, zbierka, zbierkový fond, múzeum, galéria, expozícia, výstava. Neskôr bola upravená definícia zbierkového predmetu, ktorá sa týkala objektu múzea v prírode: „*Zbierkovým predmetom môže byť aj objekt v múzeu v prírode, ktorý vznikol jeho prenesením alebo rekonštrukciou pôvodného objektu.*“;
- riešil zriadenie, založenie a zrušenie múzea, galérie vrátane práv a povinností zriaďovateľov a zakladateľov múzeí, práva a povinnosti ministerstva kultúry ako ústredného orgánu štátnej správy pri zrušení múzea, galérie, zapísaných v registri múzeí a galérií;
- bol precizovaný Register múzeí a galérií, zápis do registra, úlohy SNM a SNG pri posudzovaní žiadateľov o zápis do registra. Register je v podstate istou formou akreditácie múzea, galérie. Zákon v novele riešil aj register tzv. múzejných zariadení a galerijných zariadení, ktoré vedú SNM a SNG;
- najviac ustanovení zákona sa týka základných

odborných činnosti – § 8–15 zákona. Odborného ošetrenia zbierkových predmetov sa týkala aj nepriama novela zákona z roku 2015;

- zákon riešil aj trvalý vývoz zbierkového predmetu, ktorý je obmedzený len na zámenu. Ináč trvalý vývoz zbierkového predmetu nie je dovolený. Dočasný vývoz zbierkového predmetu je dovolený so súhlasom zriaďovateľa, zakladateľa múzea, galérie a to na dobu maximálne troch rokov.

Súčasná právna úprava činnosti múzeí a galérií je zameraná najmä na ochranu múzejných zbierok a ochranu činnosti a fungovania múzeí. Tak ako každý právny predpis aj zákon o múzeách a o galériách má svoje úskalia. Ak sa v súčasnosti uvažuje o novom právnom predpise pre túto oblasť, jeho základným kameňom musí zostať dôsledná ochrana zbierkových fondov múzeí a galérií, brániaca voľnej manipulácii so zbierkami, ich voluntaristickému vyradovaniu podľa nálady a chute tak štatutárneho orgánu múzea, galérie, ale aj zriaďovateľov a zakladateľov múzeí a galérií. Toto nie je možné bez jasne zadaného právneho stavu inštitúcií, ktoré zbierkové predmety ochraňujú – múzeí a galérií.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

- MARÁKY, Peter. Nový zákon o múzeách a galériách v platnosti. *Múzeum*, 1998, roč. XLIII, č. 2, s. 27–28.
- Vademecum múzejníka. Výber z právnych predpisov Slovenskej republiky na ochranu kultúrneho a prírodného dedičstva. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2005. ISBN 80-8060-168-2.
- Vademecum slovenského múzejníka. Praktická príručka pre potreby múzejníkov. Bratislava: Muzeologický kabinet Slovenského národného múzea, 1968.

Vyhláška MK SR č. 342/1998 Z. z. o odbornej správe múzejných zbierkových predmetov a galerijných zbierkových predmetov.

Výnos Ministerstva kultúry Slovenskej republiky z 10. augusta 2015
č. MK-2544/2015-110/11648
o podrobnostiach vykonávania

základných odborných činností v múzeách a galériách a o evidencii predmetov kultúrnej hodnoty v platnom znení.

Zákon NR SR č. 115/1998 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty v znení Zákona

NR SR č. 387/2001 Z. z. a Zákona č. 416/2001 Z. z.

Zákon NR SR č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 v platnom znení.

GABRIELA PODUŠELOVÁ

Slovenské národné múzeum, Bratislava, Slovenská republika

gabriela.poduselova@snm.sk

Gabriela Podušelová ukončila štúdium histórie a filozofie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Od roku 1982 pôsobila v slovenskom múzejníctve, od roku 1992 v Slovenskom národnom múzeu s krátkou prestávkou v rokoch 2008–2010, kedy pracovala na Ministerstve kultúry SR. V SNM pracovala ako metodik pre odborné činnosti, vedúca Muzeologického kabinetu, od roku 2010 ako námestníčka generálneho riaditeľa SNM pre odborné činnosti. Aktívne sa podieľala na tvorbe právnych predpisov pre oblasť múzeí a galérií a viacerých analyticko-konceptných materiálov pre SNM a pre Ministerstvo kultúry SR. Je autorkou koncepcie, spoluautorkou a zostavovateľkou profilovej publikácie *Slovenské národné múzeum* (2013). Iniciovala a autorsky sa podieľala na tvorbe viacerých výstav napr. výstava *4 milióny* (o akvizíciách SNM v rokoch 2000–2016). Je spoluautorkou novej expozície SNM –

Múzea SNR na Myjave *Slovenská národná rada v toku času* (2018–2019). V roku 2016 ako komisárka výstavy sa spolupodieľala na realizácii výstavy *Poklady gotiky zo Slovenska* (Tesori gotici dalla Slovacchia) pre Pallazzo Quirinale v Ríme v rámci Predsedníctva Slovenskej republiky v Rade Európskej únie.

Gabriela Podušelová studied history and philosophy at the Faculty of Arts of the Comenius University. She has been active in Slovak museum sphere from 1982 to this day. Since 1992 she has been employed in the Slovak National Museum, except for a short break in 2008–2010 when she worked at the Ministry of Culture of the Slovak Republic. In the Slovak National Museum she has worked as a methodology specialist for professional activities, head of the Museological Cabinet, and since 2010 as the Deputy Director General of the Slovak National Museum for professional activities. She has

actively participated in elaboration of legislative acts in the field of museums and galleries and multiple analytic-conceptual materials for the Slovak National Museum and the Ministry of Culture of the Slovak Republic. She is author of the conception, co-author and editor of the profile publication *Slovenské národné múzeum* (2013). She was initiator and co-author of multiple exhibitions, for example the exhibition *4 Millions* (about acquisitions of the Slovak National Museum in 2000–2016). She is co-author of the new permanent exhibition of the Slovak National Museum – Museum of Slovak National Councils in Myjava *Slovak National Council in the Course of Time* (2018–2019). In 2016 she participated as exhibition commissioner in realisation of the exhibition *Gothic Treasures from Slovakia* (Tesori gotici dalla Slovacchia) for the Quirinale Palace in Rome on the occasion of Slovak presidency of the Council of the European Union.

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.